

"הסבים והסבתות הם שקופים במשפחת השכול"

החברות, האחים, כמובן ההורים והאלמנות – כל אלה כבר מוכרים למשפחת השכול, אך משום מה הסבים והסבתות נשארו בצד. "לא לכולם זה ברור שהם במעגל הראשון ואין מספיק מקום לכאב שלהם", אומרת גליה שגב-רוזנברג, עובדת סוציאלית המומחית בתחום הזקנה, שהקדישה את עבודת המאסטר שלה לנושא התמודדות סבים עם אובדן נכד. שוחחנו עמה וגם עם סבים שכולים, ושמענו על ההתמודדות הכואבת

"כאבם העז ושבריריותם אינם נראים ואינם נשמעים. קבוצה שקופה מבחינת הממסד והחברה, אך לצערנו הולכת וגדלה – סבים וסבתות שכולים". כך כותבת גליה שגב-רוזנברג (58), עובדת סוציאלית מומחית בתחום הזקנה, שעשתה את עבודת המאסטר שלה בנושא התמודדות סבים עם אובדן נכד. בחייה האישיים שגב-רוזנברג שכלה את אחיינה האהוב נמרוד, ובכך גם הפכה לבת של סבתא שכולה כשאמה הני איבדה את נכדה. ב-9.8.2006 נמרוד נפל בקרב בדרום לבנון כשהטנק שלו, שחיפה על טרקטורים שסללו ציר תנועה חדש בכפר עייתה א-שעב, נפגע ממתען צד ומיד לאחר מכן ספג טיל נ"ט. הוא היה נשוי לאיריס ואב לעומר. "אני מהמלחמה הזאת חוזר בארון מתים. הטנק יעלה על זירת מטענים, נפרוש זחל ולא נוכל להתקדם יותר. אז אני אהפוך למטרה נייחת שתחטוף טיל. הטנק יתפוצץ ואנחנו נישרף. כשתקבלו את הארון, אני לא אהיה שם כי לא יישאר ממני כלום", אמר לפני כן לאביו המזועזע בבואה מצמררת על מותו הקרוב.

לאחר מותו הקים אחיו אהוד יחד עם דוד, חבר ילדות, את "קפה נמרוד" המיתולוגי. אביו חזי הקים את "מצפה נמרוד" המרהיב בראש פינה. תוך התבוננות בכאב של אמה, שינתה ברגע האחרון שגב-רוזנברג את הנושא של עבודת המאסטר שלה. "פתאום הבנתי מה זה לאבד נכד", היא אומרת. "כשהוא נהרג הצטרפתי אל אחי חזי להודיע לאמא. הגענו יחד עם הרופאה ונציג קצין העיר. הדבר הראשון שאמא עשתה היה לחייך, כי ככה היא מקבלת אורחים. תוך שניה היא הבינה. אמא שלי היא אישה מאד פעילה, יש בה המון רוח ושמחה. בבת אחת בתוך ימי השבעה היא נעלמה לי. לא שמעתי ולא ראיתי אותה. לקח לי כמה ימים להבין את זה. יש המון אנשים להסתכל עליהם בשבעה".

אישה קסומה הני שגב (87), שבעברה הייתה מזכירה בלשכת העיתונות הממשלתית. אמא לארבעה, סבתא לעשרה נכדים וחמישה נינים. "כשראיתי את חזי, גליה ונציגי הצבא הבנתי, ידעתי מה קרה", היא מספרת. "בכל כוחי השתדלתי להיות כמו שאני בדרך כלל, ניסיתי אפילו לספר בדיחה, ניסיתי לא להראות לאיש את הכאב שלי. הוא היה שלי. לא רציתי לשתף אף אחד בכאב הזה. הייתי סבתא שלו, הקשר שלנו היה משהו שאין לי מספיק מילים לתאר אותו. נמרוד היה גבר גבוה, יפה תואר עם חיוך רחב וטוב לב, איש מצחיק ואוהב מוזיקה. כשהיה נכנס הבית היה מואר. אני זוכרת שסיפר לי שהוא רוצה לעבור להתגורר במרכז ושהוא מחפש עבודה, ושאל את דעתי. כל כך שמחתי שבא להתייעץ בצומת כל כך משמעותי בחייו. הקשר הממשי שלנו החל כאשר בגר ועבר למרכז. הוא היה בא לבקר, נכנס בדלת ואומר 'סבתונא מה שלומך?' והלב התרחב מאושר".

איך התמודדת עם האובדן?

"חזרתי במלוא כוחותיי להתנדב. נמרוד נשאר איתי כל הזמן, תמונתו מתנוססת על מסך הטלפון שלי. בכל רגע נתון יכולתי להביט ולחבק אותו בליבי. בתוך המשפחה, הילדים והנכדים האחרים, הקפדנו להמשיך לדבר על נמרוד, השארנו אותו בתוכנו. לפעמים זה בכה ולפעמים זה צחק, אבל זה נשאר חלק".

מה היה הקושי הכי גדול?

"הגעגוע לחיור, לחיבוק, לעיניים הכחולות הטובות והיפות. לשירים שכתב, לנגינת הגיטרה שלו, שיכנס בדלת ויקרא 'סבתונא'. הוא היה הראשון שהמציא לי כינוי כזה, הנכדים האחרים הלכו בעקבותיו. קושי נוסף היה עם אבא שלו חזי, בני. לא ידעתי כיצד אני יכולה להקל עליו, להיטיב איתו. בתי גליה, אחותו, הציעה שרק אומר לו שאני אוהבת אותו. עשיתי כעצתה ונראה שזה היה הדבר הנכון. הייתי שוב בתפקיד של אימא שיכולה לחבק את הילד שלה, שקיבל מכה כל כך כואבת".

"לסבים ולסבתות אין איפה לפרוק את הכאב"

בעקבות הראיונות שעשתה עם סבים וסבתות שכולים, וההבנה שהם לא מקבלים את מקומם הראוי בתוך משפחת השכול, שגב-רוזנברג הקדישה את זמנה להביא אותם לקדמת המעגל הראשוני של השכול - בעיקר למעגל הטיפולי של קבוצות התמיכה. עיריית כפר סבא, שם היא עובדת כעו"ס במחלקה לטיפול באוכלוסייה המבוגרת, מעודדת מאד את קידום הנושא והתקיימו כבר כמה קבוצות תמיכה ייעודיות לסבים וסבתות שכולים.

"סבים אף פעם לא יסכימו לתפוס את מקומם של הילדים שלהם, הם שקופים במשפחת השכול. רואים כבר את כולם, את החברות, את האחים, כמובן את ההורים והאלמנות, ובאופן לא ברור הסבים והסבתות נשארו בצד. לא לכולם זה ברור שהם במעגל הראשון", אומרת שגב-רוזנברג. "להפוך להיות סבא או סבתא זה קסם, משהו מאד עוצמתי. וכגודל החוויה כך גודל האובדן. מתוך השיחות שערכתי עם הסבים התרשמתי שעל אף עוצמת הכאב הגדולה כל כך, וללא קשר לגילם או לאובדנים שחוו במהלך חייהם, רובם לקחו צעד אחורה, וביטאו דאגה רבה לילדיהם ולנכדיהם האחרים, תוך ויתור על המקום של כאבם. בשלוש השנים האחרונות ביום הזיכרון נשיא המדינה דיבר גם על הסבים השכולים, בעקבות מכתבים שכתבתי לו. זה נותן הנחה".

מה המצוקה הכי גדולה שלהם?

"שאין להם איפה לפרוק, אין להם איך לבטא. לעיתים הם מרגישים מיותרים בתוך האובדן של ילדיהם, לא יודעים איך לגשת אליהם. הילדים כבר בנו להם חיים משלהם והסבים והסבתות פחות מעורבים, ואז כשהילד חווה דבר כזה הם לא יודעים מה נכון. תפקיד הסב במשפחה הוא לעיתים תפקיד 'נשיאותי', יש בו הרבה חשיבות ומשמעות אבל הוא לא בהכרח מאפשר התערבות, מה שמשאיר פעמים רבות את הסבים עם כאב וצורך לעשות, אולם ללא אפשרות לממש. אם נניח בליל הסדר הם ירצו להשאיר כיסא ריק עבור הנכד הם לא יבקשו לעשות את זה, זה יקרה רק אם ההורים יחליטו לעשות את זה.

"לא כל המשפחות מסוגלות לתת את התמיכה. האובדן שואב את המשפחה אל ההורים השכולים והאחים. המשאלה היא גם לחבק את הכאב של הסבים, ולהחזיר אותם למקום שלהם כראשי השבט גם בשכול. האובדן שלהם הוא לפעמים כפול - הם גם מאבדים נכד וגם מרגישים שאיבדו ילד. אמא שלי בולעת פנימה. היא לא מרשה לעצמה להחצין את הרגשות. היא גם למודת שכול - אבא שלי נפטר ב-79', בן זוגה השני נפטר גם הוא. המוות של הנכד מאד לא טבעי לסבים. 'מה פתאום הם, זה התור שלנו'. לפעמים יש גם רגשות אשם, למשל נכד שהלך בעקבות סבו לאותה יחידה בצנחנים, ונהרג".

מה ההבדל הכי גדול בין אובדן בן לאובדן נכד?

"האובדן מאד דומה. הסבים לא מרשים לעצמם לתפוס מקום, וזה הקושי הכי גדול שלהם. אין ביטוי לכאב, ואז זה עובר לגוף. לחוות אובדן כל כך קשה בגיל מבוגר זה הרבה יותר קטלני מאשר בגיל צעיר יותר. רואים לא מעט מקרים שהם מגיעים לתחלואה. אמא שלי קיבלה סרטן במעי".

"ליבי שבור מעצב ועוגמת נפש"

עבור ימינאל אלישע (93), האובדן של נכדתו האהובה עדי שירן ז"ל היה קשה כפליים. באותו יום ראשון 31.3.2002 עדי בת ה-17 סיימה שיעור נהיגה, ויצאה יחד עם הוריה, הילי ושמעון, לאכול במסעדת "מצה" בחיפה. עדי נרצחה בפיגוע, הוריה נפצעו קשה. האב שמעון היה מאושפז בבית חולים שיקומי, עד שנפטר 7 שנים לאחר הפיגוע. האבל הנוראי של אלישע על מות נכדתו התערבב עם הדאגה לבתו הפצועה ולחתנו שהיה אז מאושפז. וכך הוא כתב בספרו "שנים של אהבה ועשייה": "עבורי ועבור ביליניקה (אשתו של אלישע, ש.ש), מותה של עדי היה קשה מנשוא. הרופאה של ביליניקה אף טוענת כי יתכן שהשוק וההלם זירזו והקדימו את תהליך הדמנציה שבו לקתה, אם כי סביר להניח שהייתה לוקה בו מאוחר יותר. אני אולי חזק יותר, אך לבי שבור מעצב ועוגמת נפש.

"נוכח עיניי ניצב כל הזמן כתם שחור מהפיגוע והאובדן שבעקבותיו. כואב לי על הילי בתי שאיבדה את בתה ובעלה, על איל ועינת שאיבדו את אחותם ואביהם, ועלינו, שאיבדנו חתן יקר ונכדה אהובה ורגישה שכתבה שירים ונעמה לכולנו. אחת הסיבות לכך שהמשכתי לעבוד הייתה הרצון להשתקם בדרך זו ולהסיח את דעתי לשעות מספר מן העצב. שנה אחרי שיקומה של הילי יצאנו לטיול משפחתי מצומצם בכרתים, רצינו לעודד אותה ככל שיכולנו".

אלישע עדין עובד, יש לו משרד לתכנון הנדסי. אב לשתי בנות, סבא לארבעה נכדים ושמונה נינים. אשתו האהובה הלכה לעולמה לפני שנה וחצי. כשהוא מדבר על עדי קולו הופך חנוק. "כשזה קרה הייתי עם אשתי בטיול באירופה. נסענו ברכב בגרמניה, פתחתי רדיו, ולמרות שאני לא מבין טוב את השפה הבנתי שהיה פיגוע בחיפה. צלצלתי לבתי הילי וכמובן לא הייתה תשובה. צלצלתי לבתי השנייה, נכדתי ענתה ואמרה לי 'אמא ואבא בדרך לרמב"ם'. בקושי רב הצלחנו להשיג טיסה ולהגיע למחרת לארץ. בתי הצעירה חיכתה לי בנתב"ג, היא ידעה רק על עדי, לא ידעה מה מצבם של הילי ושמעון. נסענו ישר לבית חולים רמב"ם, ואז התחילו החיים המאד קשים".

"האבל שלנו קצת נשאר בצד"

אלישע ממשיך לתאר: "זה פגע בנו בצורה מאד חריפה. עדי הייתה הנכדה המתוקה מכולם והכי נוגעת ללב. היא הייתה מאד רגישה. אני זוכר שהייתה מודיעה לנו 'סבא, סבתא, אני תיקף מגיעה אליכם'. אנחנו היינו עומדים בחלון בהתרגשות רבה ומחכים שתדך מהאוטובוס. היא הייתה משהו מיוחד. כתבה שירים ומוזיקה. מאז עברו הרבה שנים והגיעו הנינים, אבל כל הצילומים שלה מפוזרים בכל חדר בבית ובמשרד שלי. כל יום אני בוכה בתוכי. את בטח מרגישה בקולי, הוא קצת השתנה".

אתה מדבר בספר על הרצון לעודד את בתך. ומה איתך?

"הבת שלי נפצעה קשה. תמכנו בה כל הזמן ובשני ילדיה האחרים. יש משהו בזה שכסבים אנחנו תומכים קודם כל בביתנו והאבל שלנו קצת נשאר בצד. במקרה שלנו התמיכה הייתה כפולה - גם החתן שלנו היה פצוע קשה, וכשהילי התאוששה היא טיפלה גם בו. כשאשתי הייתה בחיים היה מאד קשה, אבל דבקנו בחיים בשביל הילדים והנכדים. הנינים היו אלה שעזרו לנו להתגבר על המכה. הבת השנייה ומשפחתה תמכו בנו בקשיים הראשונים. הכי קשה בתקופה הזאת היה החיסרון של הנכדה המתוקה הזאת, והדאגה לבת ולחתן שיחזרו למצב תקין. לא כל כך נעזרנו בעמותות. הילי נעזרה יותר".

העזרה הגיעה למשפחה דרך עמותת "משפחה אחת". בתיה ויינברג, רכזת אזור צפון, הייתה בקשר עם המשפחה כבר מהתחלה, בבתי חולים, בשיקום, באזכרות מדי שנה. וכך סיימה שגב-רוזנברג את עבודת המאסטר שלה בנושא: "אני רואה לעצמי את הזכות והחובה להעביר עבודה זו לגורמים הרלוונטיים, בכדי לקדם את השגת מטרתה העיקרית, שהינה הכרה בכאבם של הסבים ומתן טיפול נפשי הולם בכדי להקל במעט על כאבם, ולספק להם את הכלים להתמודד עימו".